

DOF - Dansk Ornitologisk Forening

Race- og aldersbestemmelse af knortegås

HAANING I FELTEN Efteråret er i gang, og havobsen krydres nu af trækkende lysbugede knortegæs. Gennem resten af september og oktober vil stadig flere både lysbugede og mørkbugede knortegæs ankomme til de danske rasteplasser, og for mange feltornitologer vil det være et mål i sig selv at finde en sortbuget knortegås blandt dem. Imidlertid kan det også være en interessant feltbestemmelsesmæssig udfordring at skelne mellem mørk- og lysbugede knortegæs ligesom at aldersbestemme dem. Læs med her og lær hvordan.

Mørkbuget knortegås yngler i det nordlige Sibirien, og optræder som den almindeligste knortegås herhjemme. Den kan ses i det meste af landet, hvor den raster i lavvandede fjordområder, kyster og i marskområder. De lysbugede knortegæs er mere fåtallige. De yngler på Svalbard og i Nordøstgrønland, og hele bestanden benytter Danmark i træksæsonerne, mens ca. 80% af bestanden overvintrer i Danmark. Da ses de især i Limfjordsområdet, men optræder i mindre antal på enkelte andre lokaliteter, bl.a. i Vadehavet. Sortbuget knortegås optræder kun tilfældigt, men ses nu årligt med enkelte individer særligt i mørkbugede knortegåseflokke. De yngler i Nordøstsibirien, i Alaska og den nordvestlige del af arktisk Canada. Siden 2004 har den været taget af SU-listen.

De tre racer af knortegæs deler en række karakterer. De har sort hals, bryst og hoved, sort hale, hvid over- og undergump samt sorte svingfjer. Forskellene udgøres af bugens og ryggens farve samt størrelsen på den hvide

halsplet. Rygfarven og kontraster skal ideelt set bedømmes, når man ser fuglene fra siden, da vinkler og lysforhold kan drille.

Adult mørkbuget knortegås (øverst t.v.), adult sortbuget knortegås (midten t.v.) og adult lysbuget knortegås (nederst t.v.). Bemærk forskelle i rygfarve, flanketegninger (og kontraster), bugfarve samt halpletternes størrelse og udformning. Svømmende, øverste tre fra venstre: Adult sortbuget knortegås, juvenil lysbuget knortegås, juvenil mørkbuget knortegås. Bemærk især ungfuglenes meget tydelige vingebånd der er et sikkert alderskendetegn hele efteråret, vinteren og som regel til langt ud på foråret. Svømmende, nederste tre fra venstre: Mørkbuget knortegås, lysbuget knortegås og adult mørkbuget knortegås. Bemærk især forskellen på fuglene med gumpen i vejret. Mørkbuget knortegås' mørke bugtegning fortsætter ud bag benene, mens lysbuget knortegås ikke viser denne karakter. Det er også en gældende karakter for ungfugle. Akvarel: Peter Hedegaard Kristensen.

Adulte mørkbugede knortegæs har kølig gråbrun ryg og dækfjer på vingen. Rygfarven danner kun en moderat kontrast til de sorte svingfjer, men i skarpt medlys kan ryggen virke mere lyst grålig og i samme farvetone som bugen. Bugen er skiffergrå. Det giver en ret tydelig kontrast til den sorte hals og bryst. Den skiffergrå farve på bugen fortsætter bagud, og ender i en spids bag benene. Denne karakter kan bruges til at adskille lys- og mørkbugede knortegæs, når de ligger på vandet, og vender bunden i vejret, når de fouragerer: Lysbuget knortegås har ingen mørk tegning bag benene, mens en mørk kile ses hos mørkbuget (se illustration). Flanketegningen kan på mørkbuget knortegås variere meget. Typisk ses en lys bagflanke i pæn kontrast til bug og ryg. I den lyse flanke er der iblandet mange brune fjer, og den lyse bagflanke kan hos nogle give en virkning af en lys velafsat kile, men den hos andre ikke fremstår så tydelig. På halssiderne ses en tydelig hvid streg med hvide ”stråler” op mod hagen. Tegningen varierer en del, og er normalt begrænset til halssiderne. Hos nogle er tegningen meget markant, og kan give indtryk af at nå sammen på forsiden af halsen. I sjældne tilfælde når halstegningen faktisk sammen, og kan da minde meget om, hvad man ser hos sortbuget knortegås.

Adulte lysbugede knortegæs har en lysere gråbrun ryg og vingedækfjer. Rygfarven danner en lidt større kontrast til svingfjerene, end man ser det hos mørkbuget knortegås. De kan imidlertid virke meget mørkryggede, når man

kun ser fuglene bagfra. Selve bugen er lys og hvidlig, men der er iblandet lyst brunlige fjer i varierende mængde, men helhedsindtrykket af bug og flanke er, at de er påfaldende lyse i stor kontrast til det sorte bryst og den sorte hals. Der er således intet mørkt på den centrale bug og derfor heller ingen mørk kile bag benene, som man oplever det hos mørkbuget knortegås. Den hvide halsplet er tydelig, men hvor jeg tit har oplevet stor variation af størrelse og udbredelse af denne hos mørkbuget knortegås, har jeg ikke oplevet så stor en variation hos lysbuget knortegås. Det virker til, at halspletten altid (?) er begrænset til en "plet" på halssiderne.

Oplever man rastende flokke der svømmer, er bestemmelse af mørk- og lysbuget knortegås meget svær, da man ikke kan se bugen, og fordi man oplever en lys bagflanke i kontrast til fuglens øvrige mørke tegninger. Det er jo en karakter, der kan sidde på begge arter. Rygfarven kan give et hint, men lysforhold kan også gøre denne karakter svær at vurdere korrekt. Her er det vigtigt at konstatere, hos fouragerende fugle, om der er en mørk kile bag benene eller ej. Denne karakter deles også af ungfuglene.

Ungfugle hos lysbuget- og mørkbuget knortegås kan være svære at skelne. Mange er ikke opmærksomme på, at juvenile lysbugede knortegæs faktisk er ret mørkbugede og kontrastløse. Unge lysbugede knortegæs oplever man ofte som lyst brunbugede endda med en vis kontrast til en lysere bagflanke og ret forskellige fra adulte kontraster. Knap så mørkt farvede som hos mørkbugede knortegæs men den ensartede lyst brune farve kan give anledning til misforståelser, tvivl og måske endda fejlbestemmelser. Se f.eks. [dette billede](#).

Det har givetvis fået nogle observatører til at indtaste blandflokkene af de to racer, selvom der i stedet har været tale om familieflokke af adulte og juvenile lysbugede knortegæs. Vær opmærksom på dette i felten! Ungfugle har først på efterårssæsonen ingen hvide halspletter, men relativt hurtigt dukker de frem, og dermed er det ikke nok at bestemme ungfugleandele og kuldstørrelser på baggrund af manglende hvide halspletter. Et sikkert kendetegn er derimod hvide vingebånd. Denne karakter deles af alle racer hos knortegæssene, og er en markant karakter, der kan ses tydeligt på ret store afstande i teleskop. De hvide vingebånd er dannet af hvide bræmmer på armdækfjerene, og fremstår tydelige gennem hele efteråret og vinteren. I løbet af vinteren og foråret slides de noget, men det er normalt muligt at skelne ungfugle fra adulte helt frem til april-maj måned.

Adult sortbuget knortegås er en meget kontrastrig udgave af knortegåsmodellen, som ved første øjekast virker skarpt afsat i sort-hvid. Når man finder en sortbuget knortegås, er indtrykket ofte at hals, bryst, ryg og bug, er ensartet mørkt/sort i stor kontrast til en hvid kile på flanken, og så i øvrigt at halspletten er markant, stor og hvid, så hovedet næsten virker til at være skilt fra halsen! Det ser ret fantastisk ud når man ser dem i selskab med mørk- eller lysbugede knortegæs. Har man en sortbuget knortegås i flot medlys eller tæt på, vil man opleve, at der faktisk er kontrast fra den sorte hals og bryst til både ryg og bug. Det skyldes at både bug, brystsider og ryg ikke er sorte, men i stedet er af en varm mørkebrun farve. Den hvide flanketegning er ligeså hvid som man ser hos lysbuget knortegås. Den hvide halstegning når i de allerfleste tilfælde hele vejen rundt på forsiden af halsen, og når oftest endda næsten sammen i nakken. Hvor man ikke oplever de store strukturelle forskelle mellem mørk- og lysbuget knortegås, oplever man imidlertid ofte at sortbuget knortegås er en smule større, men oftest er det hovedets proportioner, der er anderledes. Det virker således større og mere kantet. Den mørke bug når, ligesom hos mørkbuget knortegås, ud bag benene og ender i en tilspidset tegning. Det gælder også for unge fugle.

En fjerde race spøger lidt i kulissen. Det drejer sig om gråbuget knortegås med oprindelse i arktisk Canada. Irland har haft en mistænkt fugl, men jeg har valgt ikke at behandle racen i denne artikel. Faktisk er jeg usikker på om den regnes som en valid race. Vi får se, måske er det et emne til en fremtidig artikel..

Tak til Peter Hedegaard Kristensen for den flotte akvarel.

Dato:
04. 09. 2016

Skrevet af:
Henrik Haaning Nielsen

Fotos af:
Peter Hedegaard Kristensen

Emner:
FELTBESTEMMELSE

Tags:
ALDERSBESTEMMELSE, FELTBESTEMMELSE, KNORTEGÅS, LYSBUGET KNORTEGÅS, MØRKBUGET KNORTEGÅS, SORTBUGET KNORTEGÅS